

Історія аграризму History of agrarianism

УДК 94(470+571) «1902/1907»

DOI: 10.31651/2413-8142-2021-26-Kompaniyets

О. В. Компанієць

аспірант кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6239-3039>

e-mail: oleksiy_kompaniyets@ukr.net

Бібліографічний опис для цитування: Компанієць О. В. Розв'язання «аграрного питання» як фактор становлення селянських республік на першому етапі Аграрної революції (1902 – 1907). *Український селянин*. 2021. Вип. 26. С. 60-65. doi: 10.31651/2413-8142-2021-26-Kompaniyets

ВИРІШЕННЯ АГРАРНОГО ПИТАННЯ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ СЕЛЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІК НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ СЕЛЯНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1902 – 1907 рр.)

Анотація. Мета: проаналізувати обставини та особливості становлення селянських республік на українських землях у 1905 – 1906 рр., на основі методології «case study» з'ясувати особливості розв'язання «аграрного питання» у Сорочинській, Висунській, Рокитнянській, Сумській селянських республіках з точки зору практичного втілення основних ідеологічних засад аграризму. **Висновки.** У статті на методологічних засадах «case study» з'ясовано особливості вирішення аграрного питання у Сорочинській, Висунській, Рокитнянській, Сумській селянських республіках, що виникли на території українських губерній Російської імперії протягом 1905 – 1906 рр. в контексті першого етапу Селянської революції (1902 – 1907 рр.). Обґрунтовано точку зору, згідно з якою, виникнення селянських республік, формування та функціонування в них альтернативних органів влади, організація селянської самооборони, вирішення аграрного та інших актуальних для селянства питань були практичним втіленням основних ідеологічних засад аграризму. Історія появи та існування Сорочинської, Висунської, Рокитнянської та Сумської селянських республік, засвідчила, що вони майже одразу після проголошення намагалися створити, чи бодай зімітувати, власні органи влади, законодавство, держані символи та інші атрибути державності. На першому етапі (1902 – 1907 рр.) Аграрної революції такі заходи великого розвитку не набули через недовгий час існування республік та брак відповідного досвіду. Так, у Висунській республіці влада перейшла до громадського комітету; в Комратській та Рокитнянській – до волосних комітетів; в Сорочинській – до ревкому; в Сумській – до місцевих осередків Всеросійського селянського союзу. Відомо, що Сорочинська республіка, окрім власних органів влади, мала стяг у вигляді червоного полотнища із написом «Земля і воля».

Ключові слова: селянські республіки, аграрне питання, Селянська революція, аграризм, земельна власність, самоврядування, самооборона.

Постановка проблеми. Аграризм як ідеологія та політична доктрина сформувався і набув поширення у Європі в кінці XIX – першій третині XX ст. як нова ідеологія та політична доктрина, альтернативна лібералізму та соціалізму. Теоретиками аграризму було проголошено селянство фундаментом стабільності держави та носієм національної ідентичності, а землеробство – пріоритетним видом діяльності як з економічної, так і з моральної точок зору.

Для глибшого розуміння феномену аграризму унікальним є досвід селянських республік, які стали найвищою формою суспільно-політичної та соціально-економічної самоорганізації селянства в Україні на першому (1902 – 1907 рр.) і другому (1917 – 1921 рр.) етапах Селянської революції. Якщо у Західній та Центральній Європі основні постулати аграризму залишалися лише у трактатах його ідеологів та в програмних документах аграрних політичних партій, в Україні селянство було активним суб'єктом творення нового ладу в посталих республіках на засадах аграристської ідеології.

Основними імперативами, на яких ґрунтувалося селянське республікотворення, були: земля, мир, демократизм, особиста свобода, праця та взаємодопомога. Типовими рисами більшості селянських республік стали такі: фактична непідконтрольність та незалежність від офіційної адміністрації; наявність керівника, або групи лідерів; розбудова власних органів влади/ місцевого самоврядування; оприлюднення чітких вимог соціально-економічного та політичного характеру; відносно стійка політична орієнтація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історіографії з порушеної у статті теми умовно виокремлюємо дві групи праць. Предметом першої є селянське самоврядування початку XX ст., політизація селянства та комплекс аграрних проблем українському селі на першому етапі (1902 – 1907 рр.) Селянської революції. До наукових публікацій другої групи відносимо праці, які безпосередньо стосуються феномену селянських республік, що виникли на українських землях у 1905 – 1906 рр. З-поміж них розрізняємо як узагальнювальні дослідження, так і ті, що виконані на засадах «case study», в яких проаналізовано

досвід (кейс) формування, організації та розбудови, обставин зникнення конкретної селянської республіки.

Так, серед новітніх досліджень селянської революційності та республікотворення початку ХХ ст. привертають увагу праці І. Верховцевої [1], О. Герасименко [2; 6], С. Корновенка [6; 7], Ю. Котляра [8; 9; 10], Д. Кудінова [12], В. Магася [13], В. Первухіна [15].

Мета статті: проаналізувати обставини та особливості становлення селянських республік на українських землях у 1905 – 1906 рр., на основі методології «case study» з'ясувати особливості вирішення аграрного питання у Сорочинській, Висунській, Рокитнянській, Сумській селянських республіках з точки зору практичного втілення основних ідеологічних засад аграризму.

Виклад основного матеріалу. Час появи селянських республік (жовтень 1905 – січень 1906 рр.) припав на перший етап Селянської революції (1902 – 1907 рр.). На їх виникнення вплинули процеси політизації свідомості селянства, невирішеність аграрного питання, оприлюднення тексту окройованого «Маніфесту від 17 жовтня», масова поява волосних осередків Всеросійського селянського союзу.

Серед селянських республік 1905 – 1907 рр. найбільш докладно досліджено історію Сорочинської республіки, що існувала впродовж листопада – грудня 1905 р. у межах Великосорочинської волості Миргородського повіту Полтавської губернії. Повсталими селянами-сорочинцями було сформульовано власні програмні вимоги та вироблено спосіб вирішення аграрного питання.

На початку листопада 1905 р. у Миргородському повіті було створено місцеве відділення Всеросійського селянського союзу. Згодом редакція газети «Полтавщина» (друкований орган партії конституційних демократів) видала і безкоштовно розповсюдила серед населення листівку «Про утворення Селянської спілки в Полтавській губернії», де селянам пропонувалося підтримати одинадцять вимог політичного та соціально-економічного характеру: рівні, прямі, загальні вибори в Думу; ліквідація поділу населення на стани; безкоштовний перехід державних і монастирських земель у власність народу тощо.

Під впливом цього 25 листопада 1905 р. у приміщенні сорочинського волосного правління за участі волосного старшини П. Копитька, місцевих старост та 100 інших селян відбулося засідання щодо організації місцевого осередку Селянської спілки. Було обрано голову Спілки – М. Козиленка і складено програму, що передбачала такі заходи: «1) скасування викупного за селянські наділи; 2) скасування кругової поруки між селянами; 3) домагатися широкої автономії шкіл та навчання українською мовою; 4) свобода слова, зборів, спілок, страйків, преси; 5) відокремлення школи від держави; 6) недоторканість особи; 7) скликання Установчих зборів; 8) формування відповідального перед народом уряду; 9) запровадження

прогресивних податків на прибуток; 10) безкоштовний перехід поміщицької, удільної та монастирської землі до рук безземельних та малоземельних селян». Програму було надіслано до редакції газети «Полтавщина» й опубліковано в одному з її випусків [20, 35-37].

25 листопада 1905 р. створено Великосорочинський осередок Всеросійського селянського союзу (голова – М. Козиленко), 18 грудня обрано Великосорочинський ревком (М. Козиленко, Ф. Вільченко, Г. Муха).

Про подробиці створення 25 листопада 1905 р. великосорочинського осередку Всеросійського селянського союзу довідуємося із інформації миргородського повітового справника начальника Полтавського жандармського управління: «25 сего ноября в м. Сорочинцах в здании волостного правления при участии старшины Копитько и сельских старост состоялось собрание крестьян и нескольких метных евреев (преимущественно молодых), всего в собрании было до 100 душ. В собрании под руководством крестьянина Никиты Минова Козиленко обсуждали вопросы: о совершенном закрытии винных лавок, о прекращении взносов всяких платежей, об отделении церкви от государства, об обязательном образовании населения, об уравнивании населения в правах. Кроме этого, приставом установлено негласными распросами, что под предводительством того же Козиленко обсуждаются вопросы о составлении из себя союза, члены которого должны являться на сельскохозяйственные работы к помещкам не иначе как по цене не ниже ими назначенной. Затем путем добровольных между собой взносов составит капитал, для сбора которого избрали лиц: Козиленко Степан Юхно, Авраам Готлиб, Самоил Ручка, Герасим Муха, Василий Покрова и другие. По составлению капитала всех рабочих по экономии сняты и впредь до решения Думой земельного вопроса выдавать им соответственное содержание. На такие действия согласились многие крестьяне, которым Козиленком составляются списки. После того один из избранных, Готлиб, собирал уже пожертвования между евреями и другими, собрал 2 руб 5 коп., сдал их Козиленку. Известны как пожертвователи: казак Карп Ковтун дал 20 коп. Обращались с просьбой к Андрею Локотникову и Авксентию Кошику, но те отказали, ответив, что это сбор незаконный» [17, 491 зв.].

Старший радник губернського правління Філонов описав переддень «Сорочинської трагедії» так: «18 грудня селяни арештували пристава та кількох стражників, викинули червоні прапори, били на гвалт. Людність перебувала в дуже піднесених настроях, здавалося, що й старе, й мале втратило розум. Щоб приборкати селянський рух, в Сорочинці послано козаків на чолі з помічником справника Барабашем. На цей час людність у достатній мірі впевнили, що земля належатиме тому, хто вийде боронити свої права. Через це на майдан, де мала була відбутися зустріч з військом, вийшло й старе, й мале, й чоловіки, й

жінки, що, навіть, побрали з собою дітей. Все це мало собі за зброю вила, коси, сокири, рогатини, одно слово кожний озброївся як міг. На той час, як прибути війську, на майдані зібралася сила народу, вельми наелектризованого та нацькованого. В юрбі був свій ватаг верхи, а за зброю мав косу» [4, 131-132].

Із повідомлення старшого фабричного інспектора Полтавської губернії, надісланого до відділу промисловості Міністерства фінансів про повстання селян у селах Сорочинці і Устивиця Миргородського повіту, довідуємося про урядову точку зору на причини та обставини виникнення селянських виступів у с. Великі Сорочинці: «Возбужденное настроение крестьян, вызванное высочайшим манифестом 17 октября 1905 г., а с другой стороны – отсутствием пока положительных результатов манифеста, продолжает усиливаться. Повторяются отдельные случаи рубки леса в помещичьих лесах, случаи расхищения экономического добра и разгрома усадеб. Так, перед праздниками разгромлены в Кременчугском уезде усадьбы инженер-технолога И. В. Васильевского, В. Н. Колочовской вблизи ст. Потоки, Харьково-Николаевской ж.д. Подобные беспорядки имели и имеют объектом имущество землевладельцев, основанием которого есть земля, которая по укрепляющимся в массе понятиям, должна перейти к обрабатывающим ее крестьянам. В этих случаях крестьяне действуют, как бы предвещая практические последствия Манифеста, в надежде, что местные власти не особо строго отнесутся к характеру приемов, применяемых крестьянами. «Земля божья, а остальное на ней произведено нашими руками, – а потому наше», – вот логика крестьян, с которыми мне приходилось говорить. Здесь авторитет власти крестьянами все-таки признавался, и, совершая проступки против собственности землевладельцев, крестьяне допускали, что существующая власть вправе восстановить законный порядок. Но начинают повторяться случаи народного движения, в которых сказывается игнорирование власти и даже открытое сопротивление войску, сопровождающему представителей местной власти. Такие случаи имели место в с. Устивице и м. Сорочинцах, Миргородского уезда...» [18, 413-415].

Сорочинську республіку було ліквідовано протягом 18 – 19 грудня 1905 р. У ніч на 19 грудня до Великих Сорочинців було направлено великий загін козаків. Під час придушення Сорочинської республіки загинули 25 селян, майже сотню було поранено. Згодом 19 селян було притягнуто до суду.

Висунська республіка існувала з кінця листопада 1905 р. до початку січня 1906 р. у с. Висунськ Херсонського повіту Херсонської губернії (нині – Миколаївської області) [10, 24]. В ніч на 28 листопада 1905 р. селяни Висунська розгромили економію землевласників Г. Карабана і К. Бредихіна. Повстанці роззброїли поліцію та розігнали волосний суд. У Висунську повсталими

селянами було формовано громадський комітет і народну міліцію, які, за словами Ю. Котляра, «два тижні виконували у селищі владні функції» [10, 24].

На сьогодні достеменно невідомо чи мали лідери Висунської республіки власну програму, зокрема, й щодо вирішення аграрного питання. У зв'язку з браком джерел також відсутні відомості про конкретні заходи, що були здійснені повсталими селянами за час існування Висунської республіки.

У січні 1906 р. козаки 3 сотні 7 Донського полку приборкали бунтарів. 5 активних учасників повстання було страчено. Серед засуджених на каторгу був Ф. Юхименко – майбутній голова уряду Висунської народної республіки у 1919 р. [10, 24].

На рубежі 1905 – 1906 рр. у Рокитнянській волості Васильківського повіту Київської губернії утворилася та функціонувала Рокитнянська республіка, до складу якої входили містечко Рокитна та навколишні села Житні Гори, Бушеве, Савинці, Салиха (Салівка), Синява, Юзефівка. Вищим органом влади у новоствореній республіці проголошувався Рокитнянський комітет у складі 14 осіб, обраний селянським сходом Рокитинської волості [19, 190].

Достеменно невідомо які саме заходи здійснювалися Рокитнянським комітетом щодо вирішення у волості аграрного питання, однак є підстави вважати, що такі наміри у керівництва республіки існували. Доказом цього є те, що Рокитнянським комітетом було врегульовано й такі другорядні, порівняно із аграрним, питання, як боротьба із крадіжками та пиятикою, а також забезпечення лісом всіх, хто цього потребував [14, 252].

На початку 1906 р. до Рокитнянської волості було надіслано поліцейського офіцера з кавалерійським ескортом чисельністю 120 осіб. Деякі місцеві активісти були заарештовані, а інші втекли, що фактично ознаменувало кінець альтернативної влади [19, 190].

Подібно до Рокитнянської республіки наприкінці 1905 – на початку 1906 рр. існувала Сумська республіка, що в момент найвищого свого піднесення охоплювала 12 волостей Сумського повіту.

29 жовтня 1905 р. у Сумах відбувся з'їзд представників селянства 12 волостей повіту. Його делегати ухвалили приєднатися до Всеросійського селянського союзу і зажадали скликання не пізніше січня 1906 р. Установчих зборів на основі загальних, рівних, прямих за таємного голосування виборів і націоналізації землі без викупу [3, 89]. В результаті з'їзду було сформовано Сумську повітову організацію Всеросійського селянського союзу, яка, на думку Д. Кудінова, стала однією із найрозвинутіших і найпотужніших складових ВСС [12, 89].

Особливістю вирішення аграрного питання в Сумській республіці було те, що селяни діяли

переважно мирними методами. Зі слів А. Щербака, «все діло йшло у нас мирним шляхом... Ми й надалі маємо намір так діяти. У нас немає навіть зброї. Проти кого нам озброюватись, проти поміщиків? Та досить відняти у них прислугу, вони самі розбіжаться... Треба питання вирішувати тихо й мирно з найменшим пролиттям крові» [11, 47]. 17 грудня 1905 р. у Сумах вийшов черговий номер «Крестьянской газеты», редактором якої був А. Щербак. В передовиці газети зазначалося: «В Сумском уезде все митинги проходили в образцовом порядке... слышал ли кто из приставствующих на митингах, чтобы выступающие ораторы призывали к насилиям, к грабежу, к беспорядкам? Нет! Мы за порядок, за землю, за волю» [11, 49].

Всеросійський селянський союз своїми діями фактично перебрав на себе владу в повітовому центрі. За його ініціативи відбувалися страйки, мітинги, демонстрації, мобілізувалися селяни, гімназисти й робітники для пропагандистської роботи. Було встановлено максимум цін на основні продукти, створені нові суди, призупинилася мобілізація, обкладено контрибуцією поміщиків тощо. Водночас комітет зупиняв порубки, погроми та інші насильницькі дії селян, спрямовуючи їх енергію в мирне річище [12, 84].

За словами А. Щербака, неосвіченість і безправ'я сумських селян було причиною їхнього наївного монархізму. Тому одним із завдань лідерів Сумської республіки була «просвіта народу, запалення селян революційними ідеями, необхідними для того, щоб підірвати могутність російської монархії, об'єднати всі категорії трудящих мас для боротьби за соціальне і політичне звільнення» [12, 83].

20 листопада 1905 р. у Сумах відбувся черговий з'їзд членів Сумського селянського союзу, що ухвалив резолюцію такого змісту: «Ми, члени Сумського селянського союзу, уповноважені від сільських громад Богодухівського, Охтирського, Лебединського, Рильського, Суджанського й Львовського повітів, зібралися... й осудили арешт членів Центрального комітету Всеросійського Селянського Союзу й обурені та збунтовані ухвалили: 1. Сповістити товаришів, зрадливо ув'язнених про наш намір твердо й неухильно продовжувати боротьбу в лавах Всеросійського Селянського Союзу; 2. Проголосити всьому народові, що царський уряд, ув'язнивши наших товаришів за приналежність до Всеросійського Селянського Союзу без суду й слідства тим самим порушив ним же виданий маніфест 17 жовтня, що проголошує недоторканість особи, волю, слова, зборів і спілок; такий уряд не здатний вести країну шляхом законності й справедливості, а тому ми оголошуємо російський уряд поза законом. Звертаємося із закликком до всього населення Росії про негайне скликання установчих зборів на основі загального, рівного, прямого й таємного голосування...» [16, 57-58].

16 грудня 1905 р. А. Щербака було заарештовано. 18 – 19 грудня відбувся з'їзд уповноважених від селянських громад Сумського, Лебединського, Охтирського, Богодухівського, Суджанського та Рильського повітів, який засудив арешт лідера Сумської республіки і висунув вимогу його звільнення. У відповідь на це протягом 19 – 24 грудня 1905 р. Сумщиною прокотилася хвиля арештів лідерів місцевого осередку Всеросійського селянського союзу [16, 61-64], що, фактично, обезголовило цей рух і призвело до його спаду.

Висновки. Історія появи та існування Сорочинської, Висунської, Рокитнянської та Сумської селянських республік засвідчила, що вони майже відразу після проголошення намагалися створити, чи бодай зімітувати, власні органи влади, законодавство, держані символи та інші атрибути державності. На першому етапі (1902 – 1907 рр.) Селянської революції такі заходи великого розвитку не набули через недовгий час існування республік та брак відповідного досвіду. Так, у Висунській республіці влада перейшла до громадського комітету; в Рокитнянській – до волосних комітетів; в Сорочинській – до ревкому; в Сумській – до місцевих осередків Всеросійського селянського союзу. Відомо, що Сорочинська республіка, окрім власних органів влади, мала стяг у вигляді червоного полотнища із написом «Земля і воля».

Аналіз випадків (кейсів) селянських республік 1905 – 1906 рр. дозволяє виокремити такі складники вирішення аграрного питання, що були ініційовані власне селянством: 1) висунення програмних вимог, включення до них аграрного питання (Сорочинська та Сумська республіки); 2) захоплення і перерозподіл поміщицької землі, наділення безземельних та малоземельних селян (Сорочинська республіка); 3) погроми поміщицьких садіб, порубка лісу тощо (Висунська, Рокитнянська республіки); 4) скасування викупних платежів та боргів (Сорочинська республіка); 5) налагодження співпраці республік із Всеросійським селянським союзом (Сорочинська республіка); 6) формування збройних загонів самооборони (Висунська, Сорочинська республіки). На відміну від селянських республік 1917 – 1921 рр., випадків створення в уряді республік спеціальних органів або посад, відповідальних за вирішення аграрного питання, на першому етапі Селянської революції в Україні нами виявлено не було.

Подяка. Автор статті щиро вдячний всім учасникам редакційної колегії за поради, надані під час дослідження та написання статті.

Фінансування. Стаття містить результати досліджень, проведених за грантом Національного фонду досліджень України «Аграризм: селяноцентричний феномен Української революції 1917 – 1921 рр.» (реєстраційний номер 2020.02/0120).

Список використаної літератури та джерел:

1. Верховцева І. Г. Політизація самоврядування селян у Російській імперії у 1902 – 1907 роках як початковий етап селянської революції. *Український селянин*. 2016. Вип. 16. С. 58 – 69.
2. Герасименко О. В. Спроба створення «селянських республік» на Слобожанщині в роки першої революції 1905 – 1907 рр. *Український селянин*. Черкаси, 2017. Вип. 17. С. 29 – 33.
3. Замковий П. В. З історії «селянської республіки» на Сумщині. *Український історичний журнал*. 1985. № 12. С. 87 – 94.
4. Качинський В. Селянський рух в Україні в роки 1905 – 1907. Полтава : Держвидавництво України, 1927. Ч. I: Рік 1905. 232 с.
5. Корноненко С. В., Берестовий А. І., Компанієць О. В. та ін. Селянське республікотворення періоду Української революції 1917 – 1921 рр. Черкаси : Видавець Ю. А. Чабаненко, 2019. 219 с.
6. Корноненко С. В., Герасименко О. В. Селянин-бунтар. Селянська революція в Україні 1902 – 1917 рр. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2017. 204 с.
7. Корноненко С. В. Селянські республіки початку ХХ століття як вияв селянської революційності в Україні. *Український селянин*. 2017. Вип. 18. С. 25 – 36.
8. Котляр Ю. В. Висунська і Баштанська республіки (до 90-ї річниці проголошення). Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 92 с.
9. Котляр Ю. В. Селянські республіки Наддніпрянської України: до питання класифікації. *Історичний архів*. 2017. № 18. С. 64 – 69.
10. Котляр Ю. В. Селянські республіки Півдня України: До проблеми державотворення. *Наукові праці: Науково-методичний журнал*. Т. 69. Вип. 56: Політичні науки. Правознавство. 2007. С. 23 – 27.
11. Кошель О. Політика й практика Сумського комітету «Всеросійського крест'янського союзу». *1905 рік на Сумщині*. Суми, 1930. С. 46 – 53.
12. Кудінов Д. Сумська селянська республіка у вітчизняній і зарубіжній історіографії. *Часопис української історії*. 2011. Вип. 21. С. 82 – 90.
13. Магась В. О. «Селянська республіка» на Сумщині в роки першої російської революції. *Інтелекція і влада : громад.-політ. наук. зб.* 2008. Вип. 11. С. 44 – 53.
14. Маслов П. Аграрный вопрос в России. В 2 т. Т. I: Условия развития крестьянского хозяйства в России. СПб. : Тип. Т-ва «Общественная польза», 1908. 520 с.
15. Первухин В. Ф. Комратская республика. Одесса: Астропринт, 2006. 66 с.
16. Сердюк М. Спогади про революційні події на Сумщині. *1905 рік на Сумщині*. Суми, 1930. С. 53 – 69.
17. ЦДАК. Ф. 320. Оп. 1. Спр. 321. Арк. 491 (зв.).
18. ЦДАК. Ф. 575. Оп. 1. Спр. 294. Арк. 413 – 415.
19. Шанин Т. Революция как момент истины. Россия 1905 – 1907 – 1917 – 1922. М.: Весь мир, 1997. 560 с.
20. Якименко М. А. Сорочинська трагедія. К.: Політвидав України, 1990. 126 с.

References:

1. Verkhovtseva, I. (2016). Polityzatsiia samovriaduvannia selian u Rosiiskii imperii u 1902 – 1907 rokakh yak pochatkovyi etap selianskoi revoliutsii [Politicization of peasant self-government in the Russian Empire in 1902–1907 as the initial stage of the peasant revolution]. *Ukrainskyi selianyn*, 16, 58–69 [in Ukrainian].
2. Herasymenko, O. (2017). Sproba stvorennia «selianskykh respublik» na Slobozhanshchyni v roky pershoi revoliutsii 1905 – 1907 rr. [An attempt to create «peasant republics» in Slobozhanshchina during the first revolution of 1905 – 1907]. *Ukrainskyi selianyn*, 17, 29–33 [in Ukrainian].
3. Zamkovyi, P. (1985). Z istorii «selianskoi respubliky» na Sumshchyni [From the history of the «peasant republic» in the Sumy region]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 12, 87–94 [in Ukrainian].
4. Kachynskiy, V. (1927). Selianskyi rukh v Ukraini v roky 1905 – 1907. [The peasant movement in Ukraine in 1905 – 1907]. Poltava : Derzhvydavnytstvo Ukrainy. Part I: 1905 [in Ukrainian].
5. Kornovenko, S., Berestovyi, A., Kompaniets, O. and etc. (2019). Selianske respublikotvorennia periodu Ukrainiskoi revoliutsii 1917 – 1921 rr. [Peasant republican formation of the Ukrainian revolution]. Cherkasy [in Ukrainian].
6. Kornovenko, S., Herasymenko, O. (2017). Selianyn-buntar. Selianska revoliutsiia v Ukraini 1902 – 1917 rr. [Peasant-rebel. The Peasant Revolution in Ukraine 1902 – 1917]. Cherkasy [in Ukrainian].
7. Kornovenko, S. (2017). Selianski respubliky pochatku XX stolittia yak vyiv selianskoi revoliutsiinosti v Ukraini [Peasant republics of the beginning of the XX century as an expression of peasant revolution in Ukraine]. *Ukrainskyi selianyn*, 18, 25–36 [in Ukrainian].
8. Kotliar, Yu. (2010). Vysunska i Bashtanska respubliky (do 90-yi richnytsi proholoshennia) [Vysunska and Bashtanska republics (until the 90th anniversary of the proclamation)]. Mykolaiv [in Ukrainian].
9. Kotliar, Yu. (2017). Selianski respubliky Naddnyprianskoi Ukrainy: do pytannia klasyfikatsii [The peasant republics of Dnipro Ukraine: the classification issue]. *Istorychnyi arkhiv*. 18, 64 –69 [in Ukrainian].
10. Kotliar, Yu. (2007). Selianski respubliky Pivdnia Ukrainy: Do problemy derzhavotvorennia [Peasant republics of the South of Ukraine: To the problem of state formation.]. *Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal*. 69(56): Politychni nauky. Pravoznavstvo, 23–27 [in Ukrainian].
11. Koshel, O. (1930). Polityka i praktyka Sums'koho komitetu «Vserossiyskoho krestianskoho soiuzu» [Policy and practice of the Sumy Committee of the All-Russian Peasants' Union.]. *1905 rik na Sumshchyni*. 46 – 53 [in Ukrainian].
12. Kudinov, D. (2011). Sumska selianska respublika u vitchyzniani i zarubizhnii istoriografii [Sumy Peasant Republic in Ukrainian and foreign historiography]. *Chasopys ukrainskoi istorii*. 21, 82–90 [in Ukrainian].
13. Mahas, V. (2008). «Selianska respublika» na Sumshchyni v roky pershoi rosiiskoi revoliutsii [«Peasant Republic» in Sumy region during the first Russian revolution]. *Intelihtentsiia i vlada : hromad.-polit. nauk. zb.* 11, 44–53 [in Ukrainian].
14. Maslov, P. (1908). Agrarnyy vopros v Rossii. V 2 t. T. 1: Usloviya razvitiya krestyanskogo hozyaystva v Rossii. [The agrarian issue in Russia. In 2 volumes. Vol. 1: Conditions for the development of peasant farming in Russia.]. Saint Petersburg: Tip. T-va «Obschestvennaya polza» [in Russian].
15. Pervuhin, V. (2006). Komratskaya respublika [Comrat republic]. Odessa: Astroprint [in Russian].
16. Serdiuk, M. (1930). Spohady pro revoliutsiini podii na Sumshchyni. [Memories of revolutionary events in Sumy region]. *1905 rik na Sumshchyni*. 53–69 [in Ukrainian].
17. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv (CSHAK). F. 320. Op. 1. Spr. 321. List 491(back).
18. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv (CSHAK). F. 575. Op. 1. Spr. 294. Lists 413–415.
19. Shanin, T. (1997). Revolutsiia kak moment istinyi. Rossiya 1905 – 1907 – 1917 – 1922 [Revolution as a moment of truth. Russia 1905 – 1907 – 1917 – 1922]. Moscow : Ves mir [in Russian].
20. Yakymenko, M. (1990). Sorochynska trahediia [Sorochyn tragedy]. Kyiv: Polityvdav Ukrainy [in Ukrainian].

Oleksiy V. Kompaniiets

post-graduate student of the Department of Archeology and Auxiliary sciences of history,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6239-3039>
e-mail: oleksiy_kompaniyets@ukr.net

Bibliographic Description of the Article: Kompaniiets, V. (2021) Solution of the «agrarian issue» as a factor of the formation of peasant republics at the first stage of the agrarian revolution (1902 – 1907). *Ukrainskyi Selianyn. [Ukrainian peasant]*, 26, 60-65. (In Ukrainian). doi: 10.31651/2413-8142-2021-26-Kompaniyets

SOLUTION OF THE «AGRARIAN ISSUE» AS A FACTOR OF THE FORMATION OF PEASANT REPUBLICS AT THE FIRST STAGE OF THE AGRARIAN REVOLUTION (1902 – 1907)

Abstract. Introduction. Agrarianism, as ideology and political doctrine, was formulated and expanded in Europe in the end of the 19th – the first third of the 20th century. Europe has formulated a new ideology and political doctrine, an alternative to liberalism and socialism – agrarianism. Theorists of agrarianism have thrown peasantry into the foundation of the stability of the state and the basis of national identity, and farming is a priority type of activity both from the economic and from the moral point of view.

For a great intelligence to the phenomenon of agrarianism, unique to the 1917 rural republics, which have become the most common form of suspension-political and economic self-organization of the rural protest and insurgent movement in Ukraine. At that hour, since the Western and Central Europe lost the basic postulates of agrarianism in the treatises of these ideologists and in the program documents of the agrarian political parties, in the Ukrainian peasantry we have been actively promoting the creation of a new mode in postulates.

Purpose is to analyze the circumstances and peculiarities of the formation of peasant republics in the Ukraine in 1905 – 1906, on the basis of the methodology of «case study» of the Sorochynska, Vysunska, Rokytnianska, Sumska peasant republics to find out the peculiarities of solving the «agrarian issue» in the context of practical implementation of the basic ideological principles of agrarianism.

Results. The author argues that the emergence of peasant republics, the formation and functioning of alternative authorities, the organization of peasant self-defense, the solution of agrarian and other issues relevant to the peasantry were the practical embodiment of the basic ideological principles of agrarianism.

Conclusion. The history of the emergence and existence of the Sorochynska, Vysunska, Rokytnianska, Sumska peasant republics showed that almost immediately after the proclamation they tried to create, or at least imitate, their own authorities, legislation, state symbols and other attributes of statehood. At the first stage (1902 – 1907) of the Agrarian Revolution, such measures did not gain much development due to the short existence of the republics and the lack of relevant experience. Thus, in the Vysunska Republic, power passed to a public committee; in Rokytnianska – to the village committees; in Sorochynska – to the Revolutionary Committee; in Sumska peasant republic – to the local branches of the All-Russian Peasants' Union. It is known that the Sorochynska Republic, in addition to its own authorities, had a flag in the form of a red banner with the inscription «Land and Freedom».

Analysis of cases (cases) of peasant republics in 1905 – 1906 allows us to identify the following components of the solution of the «agrarian issue», which were initiated by the peasantry: 2) seizure and redistribution of landlord land, endowment of landless and landless peasants (Sorochynska and Komratska Republics); 3) pogroms of landowners' estates, deforestation, etc. (Vysunska and Rokytnianska Republics); 4) abolition of redemption payments and debts (Sorochynska Republic); 5) establishing cooperation between the republics and the All-Russian Peasants' Union (Sorochynska Republic); 6) the formation of armed units of self-defense (Vysunska, Sorochynska republics). In contrast to the peasant republics of 1917 – 1922, we did not find any cases of special bodies or positions responsible for resolving the «agrarian issue» in the government of the republics at the first stage of the «Agrarian Revolution» in Ukraine.

Key words: peasant republics, «agrarian question», Agrarian revolution, agrarianism, land ownership, self-government, self-defense.

Received 25.06.2021

Accepted 04.11.2021